

1) Civil Marriage in the USA

ויען שהוה יהודש גדול גדול נדין והוא תקנה גדולה להגיל אלפי מקרים ומעוררות הן צרוסיא והן צלמריקה מהשש ממזרות ועוד חבל הוה חמור מהד ותיפשתי ומלאתי דמסייעה לי תנא קמאי חד מרנותינו הראשונים הריצ"ג ש צתשנה סימן ה וסימן ו', שהקיל חף צלנוס ואלנוסה שנאלו צנמוסי הגוים ודרו כליש ואלשתו דלח אמר' הן הן עדי ציאה הן עדים על קדושין, חף להגלוים דכל שעשה צנמוסיסהם קדושין גרע זה שנקרח שנתרנה על קדושי חוקיהם שאינם קדושין, וחף ששם היו חנוסים כש"כ כחן שנשחט נפש עזר על זה וצרוור ואלמה.

ואה שהרמ"ה צסימן ד' התמיר נכותים שאין מקצלין אותן מפני השש ממזרות ולמה לא נאמר שהקדושין שלהם לפני פסולים ועל סמך זה צועלים ושבו הרי לא הוי כלל קדושין אינם ממזרים, צרוור צוה דשם הוי קדושין דכיון דמלות שאין עושים מפני שהם כתנוק שנשנה והם חנוסים ומלות שעושים הם עושים כישרלה, שוב הקדושין שלהם קדושין, וכן נופורש צנוסכת כותים דקדושין שלהם הם קדושין ויש צולדס השש וינארר' מפני שאין מיצמים והין הולגין ועיין שם. שוב מולאתי צישועות יעקב סימן ד' צפירוש הקלר סקו"ז שעמד שם צלמות דלנוה ההנזיר הרמ"ה צקרחוב הרי קדושיהן לפני פסולי עדות, והצרוור הוה כנוש"צ דלה הוי פסולי עדות צצצר שצוונרים דצשהרי דצרים הם כמו חנוק שנשנה וז"צ ומוכרה צנוסכת כותים, ולדקו דצרי הרמ"ה נהד צוה לא כן צערכלות שם הרי אינם עדים ולחו צנו קדושין וגיורושין הם והצצר צרוור לענ"ד להלכה, ועיין צצצמים ראש סימן רכ מש"כ צדין הקרחים וכתה להכשיר מטעמים שאין נכונים חבל דקו דצרי הרמ"ה ז"ל וצרוור, עכ"פ צהה נחתיק וסלקיין שנערכלות דעתי נוטה להתיר ומחמת שהוה צצר חדש יבקש הסכמה על זה מעוד גדול הדור חחד ואלו הגה מלטרפיכה להתיר.

בא עהח"ת יום ו' פ' הצוה

י"ב לחדש אדר תרצ"ג. סלובודקה

יוסף זוסמאנאווק

זרע חיים סימן יא

בעה"י יום א' פ' הצוה.

לכבוד ידי"ג הרב הגאון המפורסם כו' בקצ"ת מהור"ר בנימין הגוי ליפשיץ רב דלין (מאס)

נפשו בשאלתו. צ"ד אחד שנשא אשה על ידי קונטראקט ולא עפ"י דת משה וגיורש גם כן עפ"י קונטראקט אם יש ממש בגירושין וקדושין. ודרו אחרי הקדושין כמו איש ואשתו ועתה שנתגרשה על ידי בית המשפט שלהם נישאת לאחר. הנני להשיבו.

ענף א.

[א] אם כי השאלה חמורה הן צדין חשת איש הן צדין ולד ממזר ומי חני כי חנייה עד הלום מ"מ חין לדיין חלה מה שעינו רוחות והת חצר ישים ד' צפי חדצר, חנה חס חגט של ערכלות נט חו לא זה לית דין לדין. חלה דמפורש צגיטין י"ה דכל השטרות העולים צערכלות של עכו"ם כשר חון חגיטי נשיב, חס כן חין זה צנדר חלה רק השאלה חו חס יש צה נדר קדושין וצנעין זה יש לחור.

ואחרי כל מש"צ צנייה צוה לדצר השאלה ונאמר דכיון צניארנו דנדר חין חדס עושה צעילת זנות הוה רק צלשתו להרמז"ס, חו חף להגלוים רק מפני שאין חדס משפיל ענונו לשם זנות חבל כל שנשא רק צחוקי חולוכה, הרי משפיל ענתו לזנות שוב חדס עושה צעילת זנות ונכ ציארנו דנדר פלגש לח הוי זנות רק עזר על עשה דיקח חשה, וזה שהולך לישא צערכלות הרי חין חושש לוח ח"כ צרוור הוה שקדושיו אינם קדושין, ולח שייך הן הן עדי יחוד הן הן עדי ציאה שהניחה חנייה לשם קדושין, חס כן צרוור וחמת לדינה דכל שנתקדשה רק צערכלות הדין דין חמת דחף חס רק צערכלות כתגרשה מותרת להינשא לחור.

2) R' Moshe Feinstein on Civil Marriage in the Soviet Union and the USA

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן עד

באשה שדרה עם אחד בלא חו"ק רק ברשימה אצל פקיד הממשלה שכן הוא מנהג האומה במדינה היא כ"ב סיון תשי"ט. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה מוהר"ר בן ציון גאלדצווייג שליט"א שלו' וברכה כל הימים.

בדבר האשה שבאת מאונגארן שתחת ממשלת הסאוועטן ואומרת שדרה עם איש משך זמן בלא קידושי תורה רק במה שנרשמו בפנקס פקיד הממשלה בהעיר שכן הוא שם האישות מהממשלה שאין להם שום קנין ולא שום מעשה רק רשימה אצל הפקיד ואחר זמן הסכימו להפרד והלכו להפקיד ורשם שהם מפורדים, ויותר לא ידעו לא הוא ולא היא שלא ידעו משום רב יהודי ומנוהגין בדין ישראל ונהגו באישותם בהתקרבותם ובהפרדם מנהגי הממשלה שחשבו שכן צריך להתנהג כחוקי הממשלה. ומאז שנפרדו הלך הבעל ואינה יודעת היכן הוא והיא באה לקענעדא אם יש להתירה לינשא והיא עדין אשה צעירה ולבד עצם העיגון שחז"ל חשו לתקנה יש לחוש ח"ו שלא תצא להפקירות. וכתר"ה נוטה להיתרא אך מסופק קצת ורוצה לידע גם דעת העניה.

והנה אם האמת כדבריה הרי לא נעשית בה כלל מעשה קידושין ואף אם נודמן שהיו שם עדים כשרים בעת שנרשמו לאיש ואשה אינו כלום, אבל הנידון הוא רק באם דרו יחד כאיש ואשתו במקום שנמצאים יהודים כשרים לעדות שנימא חזקה דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שפליגי בזה קדמאי. שהרשב"א הובא בב"י סוף סימן י"ז כתב בניסת לשמעון בחזקת פנויה ונודע שהיא אשת ראובן וגרשה ראובן אחר שניסת לשמעון ודר שמעון עמה אחר גירושי ראובן דכיון שידע זה השני שיש עדים שנתקדשה כבר לראובן וראה הגט ביד האשה שגרשה ראובן נודע הוא שאין קידושין תופסין בא"א וגמר ובעל אחר גירושין הראשון לשם קידושין אע"פ שהיא אסורה לו מונטמאה נטמאה עיי"ש, הרי סובר דאף במופקר לעבור איסור סוטה לבועל אמרינן חזקה שלא יבעול לעבור איסור זנות דפנויה, והרדב"ז הובא במל"מ פ"י מגירושין ה"ח סובר דבבועל נדה שלא חש לאיסור כרת אין חוששין שמא לשם קידושין בעל דהא לא שייך לומר אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות דמאן דעבר איסור כרת לא חש לבעילת זנות והסכים לו המל"מ דכתב ודבריו נכונים, וכן סובר הריב"ש סימן ו' בסופו ועיין באבני מלואים סימן ל"ג שכתב שפליגי ורק בבעל גרושתו אחר שניסת לאחר ונתארמלה שאיתא בש"ג גיטין דף ע"ג ש"א צ"ממנו גט יודה גם הרשב"א משום שע"י קידושין הוא איסור יותר חמור משום מחזיר גרושתו דרק בבעל אחר שקידש לוקה והרמ"א בסימן כ"ו סעי' א' והמחבר בסימן קמ"ט סעיף ו' פסקו כרדב"ו וריב"ש ומשמע מהגר"א סימן כ"ו סק"ט שמסכים לזה וא"כ נפסק דלא כרשב"א.

וא"כ בעובדא זו שברור שלא טבלה לנדותה דאם הלכה לטבול במקוה אם היה שם היתה ודאי נודעת מאיזה רב או סתם אנשים כשרים והיו מסדרין להן קידושין ונישואין שעוד היו בכל עיר מאונגארן איזה אנשים כשרים וכיון שלא ידעה מרב ואנשים כשרים ודאי לא הלכה לטבול במקוה, ואף אם היה זה לא מחמת רשעות אלא משום שלא היה שם מקוה טהרה נמי הרי לא חשו על איסור נדה דהא בעובדא דריב"ש באנוסים נמי היה זה שלא חשו לאיסור נדה משום שלא היה להם אחר הגזירה מקוה טהרה כמפורש שם ומ"מ סובר שליכא בהו החזקה דאין בועל בעילת זנות.

אך מלשון הח"מ בסימן כ"ו סק"ג שכתב באנוסים שנודע ששומרים מצות בצנעא ונשא אנוסה בחוקות הנכרים יש להתיישב ובפרט אם היו נזהרים בנדה ובמקוה טהרה עיי"ש, משמע מלשון ובפרט, שגם בלא חשו לאיסור נדה מסתפק ומסיק דאין להקל והטעם דבמה שאין נזהרין בדבר שא"א להו לקיים מחמת שלא היה שם מקוה ואף באפשר בקושי גדול ולא רצו לטרוח כ"כ לא נחשדו לעבור על מה שקל להו לקיים אף על איסור קל, וא"כ גם בעובדא דידן אם לא היה שם מקוה או אף שהיה מקוה אך הוצרכו לטרוח הרבה או שהיתה יראה ללכת למקוה מצד פרנסתה לא נחשדו על מה שקל להו לקיים דהוא לבעול לשם קידושין והספק של הח"מ אף שהאנוסים הם רק לתיאבון ומצינו בריש חולין דף ל' שמצד לא שביק היתרא ואכיל איסורא תלינן בחמץ של עוברי עבירה שהחליפו במוצאי פסח אף שאכילה דחמץ שעבר עליו הפסח הוא איסור קל מאכילה דפסח שהוא כרת וא"כ אף שעבר על איסור נדה לתיאבון משום שלא היה שם מקוה ואף בהיה מקוה והיתה טירחא גדולה הרי יש לן תלות שלא יעבור על מה שאפשר לו לעשות בהיתר אף על איסור קל דפנויה וזה קשה על הריב"ש עוד יותר שהוא סובר שודאי אינה מקודשת אף באנוסים. וצריך לומר דהרי חזינן שחזקה זו דלא שביק היתרא ואכיל איסורא לא אמרינן להחשיבה מקודשת דא טעם זה היה שייך לומר אף בידוע שהוא פרוץ בזנות ומפורש ברמ"א בסימן ל"ג בשם תה"ד שבהחזק לזנות ליכא חזקה זו ולא חיישינן לקידושין וכן פשוט הוא להא"מ שם, והטעם נראה שהוא משום שעכ"פ לא ברור לאינשי חזקה זו אף שסומכין ע"ז לדינא גם לאיסורין דאורייתא, וידיעת עדים צריך שתהיה ידיעה ממש בעצם מצד ראייתם או אף בידיעתם אבל שתהיה ברורה להם בעצמן כראייה שהוא ראייה ממש של עצמן, ובפרוץ לזנות לא ברור לאינשי סברא זו לומר שבפעם זה הוא מכיון לקידושין והוה כקידושין בלא עדים. ואף אם העדים ת"ח שיתלו מצד ידיעתם את הדין שאיכא חזקה זו דלא ישבוק היתרא שבעל לשם קידושין ויכריע אצלם הדין לומר כן גם מצד סברת עצמן ונימא שמועיל זה כראיה, אבל הרשע והפרוץ לזנות לא ידעו מזה שיתלו לקידושין דהוא ודאי יחשוב שיתלו שהוא לזנות כמו שהוא פרוץ לזה והא צריך שהמקדש והמתקדשת ידעו שיש עדים להקידושין שעושים ולכן ברור מצד זה להריב"ש שאף באנוסים כיון שעוברים על הרבה דברים ורבים מהם נתפרצו מצד הרגלם אחר הגזירה לעשות הרבה איסורים גם לזנות עם נכריות וזנות פנויה בת ישראל נעשה להם כהיתר שליכא אנן סהדי לומר בידיעת עצמנו שבעל לשם קידושין ושהאנוס הבעל יאמר שודאי נימא ק. וחידש עוד יותר שאף באינו פרוץ לזנות אבל בשביל הידיעה שזה הבעל עבר אז

על איסור נדה שהוא איסור חמור אף שיש עוד סברא לומר דחמירא לאינשי איסור פנויה כיון דיכול לעשות ע"י קידושין והוי כמו חשוד לקל דאינו חשוד לדבר אחר כיון דאינו פרוץ בזנות ובאיסורין. מ"מ ליכא אנן סהדי דגם זה לא ברור לאינשי לומר כן מדעת סברת עצמן והבועל לא יחשוב שיאמרו כן. והח"מ מסתפק באינם פרוצים אף כשעברו על איסור נדה דלמא זה שלא חשוד לדבר אחר דנחשב לו חמירא מצד שיכול לעשות בהיתר הוא גם דבר המסתבר בעצם לכל אדם וכן באנוסים שידוע על סתמן דעירהזאת שמקיימים מה שיכולין אף שיש הרבה שנתפרצו ממילא, מ"מ אולי כ"ז שאין יודעין שפרצו בזנות הם בחזקת כשרים לזה אף לכל אדם אבל גם לו איכא סברא שאין להחשיב זה לעדים.

אבל הא מפורש גם בח"מ שמסתפק זה רק באנוסי הזמן אם נודע עליהם שהיו שומרים מצות בצנעא דאולי באלו איכא אנן סהדי שבעל לשם קידושין, משמע באנוסים שלא ידוע מה טיבן על סתמן דעיר זו גם הוא מודה דאין עלייהו אנן סהדי דאף שלדינא איכא חזקה דלא יעברו על מה שאפשר להו לקיים מ"מ לא ברור לאינשי חזקה זו מצד סברת עצמן שלכן אף אם האמת גליא כלפי שמיא דנתכוונו לשם קידושין אינו כלום והווי קידושין בלא עדים. וא"כ בעובדא זו שאף אם נימא שנחשבו כאנוסין מצד שרצו למצא חן בעיני הממשלה ששונאים מקיימי מצות התורה או מצד שהיו יראין לפרנסתם מ"מ הרי לא היה ידוע טיבן של אנוסים אלו להחזיקן בסתמן שהן שומרי מצות במה שאפשר להם, גם להח"מ אין לחוש לקידושין. וכ"ש שידוע אדרבה שאלו שאין רוצין לידע מרב יהודי ומאנשים כשרים שבהעיר, שעדין היו הרבה בכל עיר, הם כמעט כולן רשעים בעצמן לא מצד האנוס שודאי אף אם נמצאו אחדים שכ"כ נפחדו שלא רצו לידע כלל מאנשים הכשרים אף שבעצם אין האנוס גדול כ"כ, אין עכ"פ אנן סהדי שנתכוונו לקידושין וגם חזקה מדינא מסתברא שליכא בהו, ואף לא חזקה דלא שביק היתרא דבחולין.

והנה ידידי הגאון ר' יוסף אליהו הענקין שליט"א בספרו פירושי איברא האריך לברר שליכא דין בקידושין שיתכוונו לקידושין מצות תורה אלא בזה שאשה זו לקח שתהיה לו לאשה הוא הכוונה לקנין אישות שצריך, ולכן אף שלא היה מעשה קנין בשעה שהכניסה לביתו ע"ד כך אבל כיון שידוע שהוא לנישואין מאחר דנשאה בערכאות מועילה לענין זה שהביאות דאח"כ הם ביאות דקנין ולכן אין חלוק בין אסורה לו או מותרת לו ובין כשר לפרוץ, ככה"ג שידעין שלאשה זו לקח לאישות, ואף בקידושין בפחות משו"פ ואינו יודע הדין שאינם קידושין מ"מ הוא ממילא כנתכוין לקנין אישות על כל הביאות שעשה ע"י"ש איך שמתרץ הגמ' דכתובות דף ע"ד במחלוקת רב ושמואל בקטנה שהגדילה ובפחות משו"פ ובמלוה. והא דהריב"ש מפרש משום שהיו מומרין כאלו שלא איכפת להו שתהיה מופקרת גם לאחרים או משום שהעדים היו מומרין ועדים כשרים לא היו כלל שם ע"י"ש בסימן ג' ד' ה'. ואף שלכאורה היו דבריו נכונים בסברא אבל פירושו בסוגיית הגמ' דחוק, וברייב"ש א"א לפרש כלל כן דהרי היו מאנוסים שהרבה מהן היו שומרין מה שהיה אפשר להם בצנעא ורק מטעם שהרבה מהן נפרצו בזנות נכריות ליכא טוב החזקה על כולן. ואח"כ כתב הריב"ש טעם אחר דאף בידוע שאינם פרוצים לזנות מ"מ כיון שלא היה שם אחר הגזירה מקוה טהרה הרי בא עליה בנדחה ואיך יחוש לאיסור קל של פנויה, וזה ודאי שהאינו פרוץ לזנות אף שעובר על איסור נדה גם כשיש מקוה נמי לא חשוד להפקיר אשתו, וכ"ש בעובר על איסור נדה מחמת שלא היה מקוה שאינו חשוד להפקיר אשתו ואף שהיה אנוס לע"ז. ומצד עצם הנישואין שהיו ע"י עכו"ם בחקות דתם ובכהני במותם ידוע שעובדא דהריב"ש היה בספרד ששלטה שם אמונת הנוצרים קאטוליקין שאסור להם להתגרש כלל וא"כ ודאי לקחה לאשה לעולם, לא כדכתב שם בסימן ה' אות ט' שאולי מנהג האומה היתה שיוצאה בלי גט ואולי לא איכפת להו בהיותה מופקרת גם לאחרים שזה לא היה שם לא מצד אמונת המדינה ולא מצד רשעת המומר לאונסו ומצד העדים שכולן היו מומרין שכתב בסימן ד' אות ה' הרי לא הזכיר זה כלל הריב"ש, וגם אם לא היו עדים כשרים כלל שם הרי לא היה צריך לטעמים האחרים שהזכיר וא"כ ודאי איירי הריב"ש שלא היה חסרון מצד שלא היו שם עדים או שגם האנוסים אולי היו כשרין הרבה מהן אלו שהיו שומרי תורה בצנעא, ואם הם פסולין איירי דהיו שם הרבה אנשים כשרים דהיה המעשה קודם שהגלו כל היהודים והיו גם הרבה אנוסים אבל גם כשרים הרבה היו ומ"מ לא חש להקידושין מצד שיש פרוצים לזנות ומצד שלא היה שם מקוה כשרה. אלמא דסובר הריב"ש דהפרוצים לזנות ועוברי על איסור נדה אף מחמת שליכא מקוה ונשאו אשה במנהגי המדינה אף שהוא לעולם אינם קידושי תורה אף שידעין מזה אנשים כשרין לעדות, דמאחר שליכא בהו החזקה דלא יבעלו ביאת זנות ליכא אנן סהדי דרוצים בקידושי תורה ולכן אינה מקודשת אף שרוצים באישות משום דאולי אין רוצים אלא באישות דמנהגי המדינה דאין רוצים בחיובים כלפי שמיא או מאיזה טעמים אחרים. וכ"ש שייסבור במדינות שיכולים להפרד זה מזו כהא

דמדינתנו ע"י דיווארס של הערכאות וכשתהיה מקודשת תהיה אסורה בלא גט בדין א"א והוא יאסר בהרם דרגמ"ה שיש טעם גדול שלא ירצו בקידושין דרק בשביל שחזקה שלא יעברו על איסור ביאת זנות יש לנו לומר שנתכוונו לקידושין, שבפרוצים לזנות ובעובר על איסור נדה שליכא החזקה אין לחוש להקידושין משום שליכא אנן סהדי דלא כהגרי"א הענקין שליט"א. ובש"ע בסימן קמ"ט שכתב וכן איש ואשה שהמירו באונס הגזירות ונישאו זל"ז בחקות העכו"ם אע"פ שמתייחדים זה עם זה בכל יום לעיני הכל אין חוששין להם משום קידושין, ודאי הוא כמפורש בלשון לעיני הכל אף לפני כשרים שאיכא עדים דאין חוששין משום שליכא בהו החזקה והוא אף במדינות שלא מפקרי נשייהו והם לא חשודים לאפקורי נשייהו דהרי כתב שהמירו באונס הגזירות ומזה שמעין שאף הרמ"א בסימן כ"ו שכתב מומר שנשא מומרת בנימוסיהן ונתגיירו אין כאן חשש קידושין של"כ הוא אף במומרין מצד אונס הגזירות ואף שהיו שם גם כשרים היודעין מהם דהרי ציין לעיין לסימן קמ"ט ולא כתב שפליג עליו. ונמצא לדינא שבפרוצין לזנות לכו"ע אין לחוש לקידושין ובעוברין על איסור נדה וסוטה פליגי הרשב"א עם הריב"ש ורדב"ז ואיפסק בש"ע וברמ"א כהריב"ש ורדב"ז שאין לחוש לקידושין דליכא בהו החזקה ואנן סהדי כדכתבתי לעיל.

ולמה שנתבאר דבפרוץ לזנות ליכא החזקה אף בלקח אשה זו לאישות כמו בנשא בערכאות ונימוסי המדינה מצא שאף באינו ידוע לפרוץ אם דר עמה איזה זמן אחר שנישאו בערכאות במקום שלא היו יהודים כשרים שירגישו שהם דרים יחד כדרך איש ואשתו, ואף שהיו שם יהודים כשרים אבל בבתים הגדולים ביותר שאין מרגישין בהשכנים מי הם עד עבור זמן רב שנמצא שעד שבאו

לדור במקום יהודים כשרים או עד שירגישו יהודים הכשרים שנעשו עדים בדין אנן סהדי לא היתה מקודשת ומ' לא חשו לזה הרי נעשו ממילא פרוצים לאותו זנות דפנויה ששוב ליכא החזקה בהו ואין לחוש לקידושין אף אחר שנודעו להכשרים שהם דרים כאיש ואשתו, ואף אם יהיו זהירין באיסור נדה ושאר מצות שעכ"פ הם פרוצים לאותו דבר דביאת זנות דפנויה ורק כשתיכף אחר נישואי הערכאות התחילו לדור במקום שנמצאים יהודים כשרים ובאופן שודאי ירגישו בהם השכנים אז חוששין לקידושין באינם פרוצים לזנות.

ולכן אף שבאם אפשר להשיג גט פטורין מהראוי להחמיר אף במופקרין לחוש לסכרת הגרי"א הענקין שליט"א מ"מ באי אפשר להשיג גט ממנו שאין יודעין היכן הוא יש להתירה. ובעובדא זו שדיני המדינה שנישאו בערכאותיהם הוא שיכולין בכל עת שרוצין להתפרד זה מזו וזו מזה גם הגרי"א הענקין מודה דהרי ליכא אנן סהדי שרוצים כלל באישות שנעשו מאוגדין זל"ז וכמפורש בדבריו בסימן ה' אות ט'.

אבל צריך לברר אם האמת כדבריה דהרי באנוגארן שזה לא כבר תפשו הממשלה ברור שעדין לא הנהיגו דיניהן ונימוסיהן בחזקה על כל התושבים והרוב נישאין כדת משה וישראל אחר שנרשמים אצלם. ואף במקומות שכבר תופשין ממשלתם שם יותר מארבעים שנה נמי הרוצין להנשא ע"פ דיני התורה יודעין למי לפנות לעשות כדיני התורה ולכן **אפשר שמשקרת במה שאומרת שדרו בלא קידושין**. ואם לא היה ידוע בקענעדא שהיתה נשואה נאמנת מדין הפה שאסר הוא הפה שהתיר. אבל אם היה ידוע שהיתה נשואה צריך לחקור באותה העיר ולברר שלא היו קידושין. **ואם יתברר שהיתה נרשמת שם שהיא קאמוניסטקע או שהוא היה נרשם לקאמוניסט הוא ברור גדול שלא היו קידושי תורה שם אף אם רק נרשמו כן ובלבם לא היו קאמוניסטן ודאי ייראו לעשות כדיני התורה.**

ומה שמפקפק כתר"ה מהא דפילגש שהיא בלא קידושין ומשמע מגמל סנהדרין דף כ"ב דצריכה כל אחת מהן גירושין שהוא גט להרמב"ם פ"ג ממלכים ה"ב שגם הפילגשים היו בכלל הי"ח נשים שהיו לדוד, הנה מפורש שם בלח"מ לדבר פשוט שלא היתה צריכה גט כיון דאין לו בה קידושין אלא יחוד בעלמא וכמה קשין גירושין שאמר בגמ' אינו בגט אלא לגרשה מביתו כדי ליקח אחרת נמי הם קשין. ועיין במאירי סנהדרין שבפילגשים של מלך מותרות למלך אחר ואפילו לבנו שכתב שאבישג היתה מותרת לשלמה ואפילו היתה נבעלת לדוד ומשום אשת אב אין כאן שהרי נושא אדם אנוסת ומפותת אביו, הרי מפורש דפילגש שבלא קידושין אינה בדין א"א כלל וא"כ ודאי אין שייך להצריכה גט. וכן מפורש ברלב"ג בפירושו לשמואל דאבשלום לא עבר איסור חמור דאשת אביו משום שפילגשים היו בלא קידושין. איברא דבאגדה איתא הובא בילקוט שמואל שאחיתופל יעץ שיבא על פילגשי אביו כדי שיתחייב מיתה על שבה על אשת אביו, וכן בירושלמי פ"ב דיבמות מוכיח מדוד שנשא רצפה בת איה שאשת חמיו אינה אסורה דין תורה הובא בתוס' יבמות דף כ"א, והרי רצפה בת איה היתה פילגש שאול ואם פילגש כיון שהיא בלא קידושין אין דינה כאשתו איזה ראייה היא לאשת חמיו שאינה אסורה, אבל לא קשה כלום דהירושלמי לטעמיה בכתובות פ' אע"פ ה"ב דפילגש היא נמי בקידושין עיי"ש וא"כ פשוט שגם המאמר אגדה שבילקוט נמי סובר כהירושלמי דפילגש הוא בקידושין והוא גם דלא כשיירי קרבן שמחלק בין פילגשי הדיוט לפילגשי מלך דפילגשי מלך גם להירושלמי הם בלא קידושין דהא מירושלמי דרצפה בת איה מוכרח שסובר דגם של מלך היו בקידושין. על כל פנים מפורש בדברי רבותינו הראשונים דפילגש שבלא קידושין א"צ גט ומותרת לקרוביו כדן מפותתו והאגדה והירושלמי הוא משום שסברי דהיה בקידושין והנני ידו מוקירו, משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן עה

באשה שניסת רק בערכאות ולא היו שומרי תורה י"ז אייר תשכ"א. מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר אהרן משה ווייץ שליט"א. הנה בדבר האשה אשר היתה נשואה לבעלה רק בערכאות המדינה ודרה עמו שני חדשים במקום שאין שם יהודים ואח"כ דרה לבדה שלש שנים וחצי, ואח"כ שב בעלה ודרו חמש שנים במקום שיש יהודים אבל לא היו להם שום מגע ומשא עם יהודים שומרי תורה אולי עם יהודים ואח"כ עזב אותה ודרה לבדה חצי שנה ואח"כ בא בעלה ודרו במקום שאין שם שומרי תורה ואין יודעין מעניני הדת כלל ואח"כ דרו בלאס אנדזעלעס בשכונה שיש גם שומרי תורה שמנה שנים בארבעה מקומות שנה במקום אחד ב' שנים במקום שני ב' שנים במקום שלישי וג' שנים במקום רביעי ובכל שנה היה עוזב אותה על משך זמן ועתה זה שנה שעזב אותה ולא נשמע ממנו, ובמשך שנה זו האחרונה אחרי שעזב אותה **באה תחת השפעת התורה ונעשית שומרת דת**, ואי אפשר להשיג גט מבעלה, אם יש לסמוך להתירה על מה שלא נתקדשה מעולם.

והנה מכיון שחמש שנים דרה עם בעלה במקום שיש שם יהודים וידעו השכנים שהיא ובעלה הם יהודים אף שלא היה להם שום מגע ומשא עם יהודים שומרי תורה יש לחוש שדרו שם בשכונת גם שומרי תורה שידעו שהם איש ואשתו הדרים בבית זה, ובפרט שהיו להם ילדים שהחזיקה אותם ברחוב כדרך הנשים וידעו כל השכנים שהם ילידה והם ודאימהבעל שנקראת על שמו מיסעס פלוני, וגם אח"כ שדרו בלאס אנדזעלעס איזה זמן בשכונת שיש שומרי תורה אף שעזב אותה הרבה פעמים מסתמא דעו השכנים גם מהחזרה שדר עמה ועל שמו היא נקראת כל העת, ובפרט דבר כזה שאינה מן הרגילים שהבעל עזב אותה בכל שנה על משך זמן ובא בחזרה ודאי ידעו מזה, עיין בחולין דף ע"ה שאמר כל מלתא דתמיהא מידכר דכירי לה אינשי ופרש"י קול יוצא עליו מאז, והוא מוכרח דאל"כ מה מהני מה שדכירי אם לא ידעו מתחלה, ולכן גם בזו שבעלה היה עוזב אותה הרבה פעמים וחוזר הוא ג"כ מלתא דתמיהא שיודעין אינשי מזה. ולכן אם היו אנשים כשרים היתה צריכה גט מטעם חזקה אין אדם בועל בעילת זנות וגמרו ובעלו לשם קידושין, וכשאפשר יש להצריך גט גם באנשים שאינם שומרי תורה וכמו שנוהגין אהננו להצריך גט.

אבל אם אי אפשר להשיג גט והיא עגונה נראה שיש לסמוך על הריב"ש שפסקו כותיה הרמ"א בסימן כ"ו סעיף א' והמחבר בסימן קמ"ט סעיף ו' דבאלו שמופקרין לעבור על איסורי התורה שאין בהם חזקה זו הוא כזנות בעלמא שאינה צריכה גט וכבר בארתי

בתשובה אחת שמעצם הדין הלכה כהריב"ש ואפשר שגם אין חולק עליו. ורק במה שהריב"ש סובר שגם בנשאה האנוס בנימוסיהן במקום שלא היה שם מצד הגזירות מקוה טהרה נמי לא אמרינן החזקה עיל"ש בסימן ו', יש לדון דנהי דחשוד לחמור חשוד לקל ונדה חמור מאיסור פנויה, מ"מ הא כיון שלא היה שם מקוה הוא נסיון גדול להם לקיים איסור נדה ואיסור פנויה הא יכולים לקיים בנקל שבאופן כזה יש ודאי לחוש שאף שעוברין על איסור נדה לא יעברו על איסור פנויה וצריך לומר בטעמו דמ"מ חזקה ליכא שהרי באלו שעוברין על איסור נדה אף כשיש להם נסיון גדול הרי יש ודאי לחוש שגם על איסור פנויה אין חוששין וממילא ליכא אנן סהדי דהא צריכין עדים לקידושין ומצד החזקה שלא יבעלו בעילת זנות נחשבו כל היודעין כעדים מצד אנן סהדי; אבל באלו שאף שאפשר שאינם חשודים על איסור פנויה הרי גם אפשר שחשודים וליכא שוב אנן סהדי, שלכן אף שהם חשבו לבעול לשם קידושין הוי כקידושין בלא עדים שאיננו כלום. עכ"פ בזה יש לדון וכ"ש במדינה זו שבעוה"ר ידוע שיש הרבה שפרוצים באיסור נדה וזהירים באיסורים אחרים שיש לחוש להצריך גט.

אבל במופקרין לעבור על כל איסורי התורה ונוהגין כנכרים ודאי מופקרין לאיסור זנות של כל עריות ול"ש לאיסור פנויה ואין צריכין גט מדינא. ולכן במקום עיגון יש להתירה לעלמא בלא גט. ועיין בספר פירושי איברא להגאון ר' יוסף אליהו הענקין שליט"א שהוא מצריך גט מדינא ודחק שם בדברי הריב"ש אבל אני בארתי בתשובה שא"א לפרש כדבריו בדברי הריב"ש. והעיקר לדינא שאינה צריכה גט.

ולכן למעשה ישתדל כתר"ה למצא הבעל ולהשיג ממנו גט, ואם אי אפשר להשיג גט מהבעל יש להתירה לעלמא בלא גט. אבל ידידי כתר"ה אם לא תקבל האשה עליה לשמור הלכות נדה אין לנו להזדקק לה שנמצא כמסייעין אנו לעבור על איסור נדה. וגם כל דבר שמתירין בשביל תקנת עגונות מסתבר שהוא בשומרי תורה דאל"כ למה יקילו שהרי הוא לעבור על איסורין וצ"ע לדינא אבל כשתקבל עליה לשמור הלכות נדה יש להזדקק לה באם שהאמת אחר חקירה ודרישה גדולה שלא היו קידושי תורה אלא שניסת לו רק בערכאות של המדינה, ידיו, משה פיינשטיין